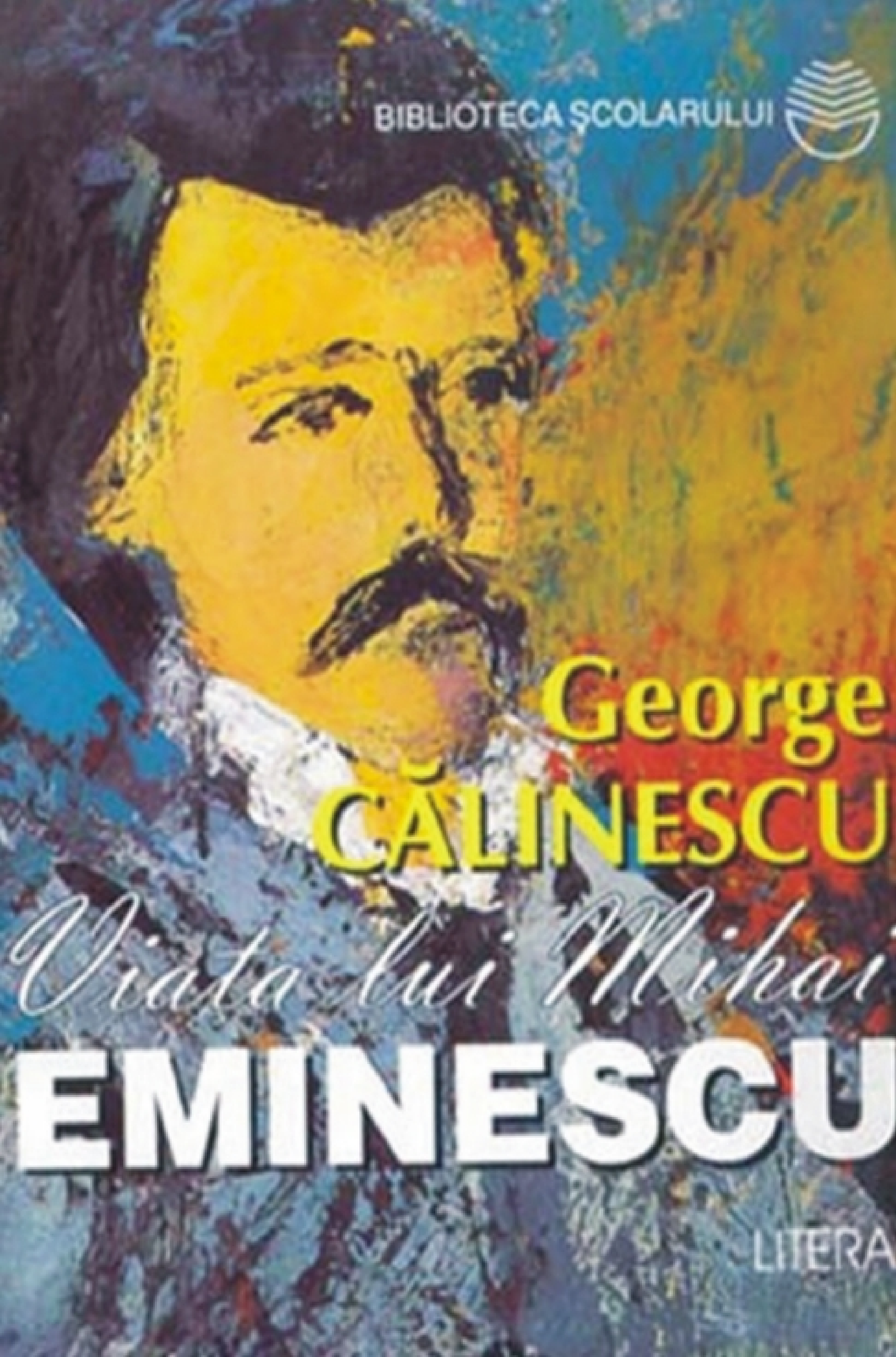

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI
George
CĂLINESCU
Viața lui Mihai
EMINESCU
LITERA

biblioteca școlarului

George
CĂLINESCU

VIAȚA LUI MIHAI EMINESCU

Litera
INTERNAȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

APRECIERI

L-am cunoscut îndeajuns pe dl Călinecsu pentru a-i presimţi talentul, dar cu mult prea puţin pentru a-i putea măcar bănui elasticitatea şi ambiţia ce se ascundeau îndărătul unor atitudini inegale, basculate între adeziune şi rezervă. În ultima lui fază, *Sburătorul* a avut, aşadar, ocazia de a publica numai două sau trei din poeziile sale cu rezonanţe italiene, încrustate de durităţi barbiene, şi câteva dări de seamă cu siguranţă de judecată şi facilitate de expresie. Tocmai când luam act de prezenţa unui nou talent, d. Călinescu nu se mai afla printre noi şi, formal, era chiar împotriva noastră. La baza acestei atitudini am înţeles de la început că se găsea dorinţa legitimă a afirmării în independenţă. Cum însă afirmarea se putea concepe şi fără reacţiuni de ostilitate, mai ales în sânul unei grupări cunoscute prin libertatea sa spirituală, graba de a realiza prin semne neîndoioase rămâne încă o problemă de temperament. Fapt este că după câţiva ani d. Călinescu şi-a câştigat situaţia în critica noastră cuvenită nu numai independenţei sale, dar chiar şi susceptibilităţii ei. Anul trecut, cu prilejul iniţiativei unei reviste de a fixa amintirea celor cincizeci de ani ai mei, domnia-sa a contribuit cu un studiu asupra fizionomiei literare şi chiar asupra evoluţiei activităţii mele critice, dusă până în pragul *Istoriei civilizaţiei române moderne,* adică până în momentul precis al condensării tuturor virtualităţilor dogmatice de până atunci într-o ideologie socială şi literară coerentă. Oricât aş căuta să mă obiectivez, să mă istoricizez, după cum se exprimă d-sa, adică să mă desprind din amplexiunea contingentului, n-aş putea tăgădui că studiul său mi-a făcut plăcere, nu numai prin intenţii, ci, mai ales, prin calitatea realizării în planul creaţiunei artistice. Nu e în obligaţia mea de a-l discuta, întrucât, raportându-se la acelaşi obiect al formaţiei mele spirituale, unele din paginile acestor memorii conţin de la sine şi punctele de interferenţă şi cele de îndepărtare ale atitudinilor noastre respective. Ceea ce nu pot să nu o recunosc e remarcabilul său talent, cu o flexibilitate destinsă de la o viziune de ordin pur literar,

susţinută liric şi amplificată cu virtuozitate, până la o acuitate de analiză care, izolând un element prim, devine din nou creatoare prin posibilitatea construcţiei de arborescenţe ideologice, gratuite sau nu, dar consolidate în organisme independente de trunchiul ce le-a produs. Prin uşurinţa cu care se mişcă în dialectica ideilor d. Călinescu e un critic, dar prin mobilitatea, sensibilitatea şi capacitatea fixării ei în ritm şi ima-gine, e şi un artist, fără să putem prevedea dacă aceste două fiinţe vor intra în conflict sau se vor armoniza într-o sinteză superioară de creaţie critică pe un plan în care situaţia de fapt a literaturii noastre îi deschide, din nefericire, posibilităţi restrânse şi satisfacţii mediocre. Cu alte cuvinte, şi fără a mă feri de precizări, i se va pune şi d-sale problema ce mi s-a pus în începuturile activităţii mele, căci nu este exclus ca pentru ochiul obiectiv, dinafară, orbitele destinelor noastre literare să aibă similitudini de traiectorie, ce-l îndeamnă, succesiv, la apropieri sau respingeri dictate de însăşi conştiinţa acestui horoscop.

Eugen LOVINESCU, *Siluete de critici: 1. T. Vianu — 2. G.Călinescu*, în vol. *Memorii*. Textele alese şi postfaţă de Nicolae Balotă, colecţia "Arcade", Editura Minerva, Bucureşti, 1976, p. 170—172.

Am citit cartea dlui Călinescu îndată ce a apărut şi încă nu mă pot despărţi de ea. O ţin pe lângă mine, recitesc unele pagini ori capitole întregi, pentru faptele relatate, pentru modul în care autorul le povesteşte, pentru imaginea ce şi-a făcut-o d. Călinescu despre poet, pentru frumuseţea limbii şi a stilului — şi-mi spun mereu: *există*, dar nu în înţelesul pe care, cu exces de modestie, autorul îl dă acestui cuvânt în postfaţa sa.

Mirarea mea — căci aceasta e starea de suflet pe care mă încerc s-o exprim aici — este că biografia poetului, aşa cum o merită el şi care mi se părea irealizabilă în condiţiile actuale ale istoriografiei noastre literare, o am aici, pe masă, dinaintea mea.

Cartea dlui Călinescu îţi îmbogăţeşte cunoştinţele despre Eminescu, îţi dă o imagine completă a lui şi plăcerea de a încerca să o retuşezi — te încântă ca o operă de artă, fiindcă, în limitele genului ei, este o operă de creaţie, şi în sfârşit are calitatea eminentă de a te face să gândeşti.

Este, după umila mea părere momentul cel mai impunător ce s-a ridicat până astăzi lui Eminescu. [...]

Critica lietrară (şi, cu atât mai mult, istoria literară care, în bună parte, este critica literaturii de altădată) apare târziu în cultura unui popor. Este conştiinţa ce se întoarce asupra ei însăşi. Şi când încă nu aveam genurile literare mature, ca romanul ori drama psihologică, cu atât mai puţin am fi putut avea critică literară.[...]

Acum a venit şi timpul criticii literare şi, dacă nu ne înşelăm, d. Călinescu e acela care marchează mai cu putere această dată în cultura noastră.

D. Călinescu e un *critic*, adică un om de gust, înzestrat cu o serioasă cultură estetică şi literară, care ia contact direct cu opera de artă, liber de orice alte consideraţii afară de valoarea operei, un om despre care nu ştii dinainte — după “şcoala” din care face parte scriitorul din titlul articolului său — că o să fie favorabil sau defavorabil, ori, în cazul cel mai bun, că o să precupeţească laudele unui scriitor din altă tabără şi o să copleşască cu elogii copioase pe scriitorul din tabăra sa.

Iar cu *Viaţa lui Eminescu*, d. Călinescu şi-a făcut debutul în istoria literară, şi l-a făcut în chip strălucit. [...]

D. Călinescu ştie să utilizeze izvoarele. D-sa este stăpânul şi nu sclavul lor. Cu o remarcabilă sensibilitate intelectuală, ştie să aleagă esenţialul şi caracteristicul. Adesea, într-o singură frază, d-sa topeşte excelent mai multe izvoare, valorificându-le unul prin altul, şi înviind faptul prin viziunea sa şi prin stilul său personal. E una din reuşitele cele mai impresionante ale dlui Călinescu. E, în mic, ceea ce d-sa face în mare: tot ce se ştia despre Eminescu şi tot ce ştie numai d-sa — combinat într-o viziune unică, organică, în imaginea unui om. [...]

Dar d. Călinescu a compensat, pe cât posibil, penuria izvoarelor şi nesiguranţa mărturiilor prin cercetarea manuscriselor poetului. [...] D. Călinescu n-a cercetat manuscrisele numai ca bibliotecar ori ca editor, şi nici numai ca istoric literar, ci şi — mai cu seamă — ca psiholog. Şi desigur şi ca estetician şi critic. [...]

D. Călinescu asediază pe eroul său din toate părţile, metodic — aş fi tentat să spun: strategic —, ca să străbată în psihologia lui, şi reînvie totul, personalitatea poetului ca şi atmosfera în care s-a dezvoltat. [...]

Cartea dlui Călinescu nu este o colecţie de locuri comune, de idei răsuflate, ca să se poată împăca oricine cu ea pe de-a întregul. Este o operă originală, şi ca atare dă de gândit. Şi când începe gândirea, începe şi divergenţa. Afară de asta, *Viaţa lui Eminescu* nu este o înşirare de fapte şi de explicaţii, este realizarea concepţiei dlui Călinescu despre Eminescu. Şi este imposibil ca doi oameni să-şi facă aceeaşi “idee” despre un om, despre un eveniment şi chiar despre un simplu obiect neînsufleţit. Există tot atâţia Napoleoni, tot atâţia Victori Hugo, câţi istorici, biografi şi romancieri au scris despre ei, şi tot atâtea Veneţii câţi călători-artişti au zugrăvit-o. [...] Şi desigur vor exista totdeauna tot atâţia Emineşti câţi cercetătărori se vor mai ivi.

Şi consider ca o datorie faţă de o operă capitală să-i aduc unele obiecţii. Şi dacă nu s-ar întâmpla ca unele din ele să fie îndreptăţite — întrucât

obiecţiile de concepţie pot fi îndreptăţite — aceasta nu ar micşora întru nimic valoarea excepţională a acestei opere, care inaugurează la noi biografia adevărată. E natural ca o asemenea operă să provoace discuţii. Până acum, dacă nu mă înşel, afară de rari excepţii, n-a avut parte decât de laude goale şi atacuri nesăbuite — un alt aspect caracteristic al criticii şi, în genere, al culturii noastre încă începătoare.

Garabet IBRĂILEANU, *G.Călinesu — Viaţa lui Eminescu* în vol. G. Ibrăileanu, *Eminescu*, Colecţia “Eminesciana”, Editura Junimea, Iaşi, 1974, p. 348, 349—350, 352—353, 354.

Am salutat, la timp cu binecuvenită emoţie, apariţia acestei magistrale lucrări, pentru ca astăzi să putem trece de-a dreptul la meritele ei, variate şi multiple. Rămăsesem în chiar rândurile introducerii noastre la semnificaţia “biografiilor romanţate” gen hibrid, în majoritatea cazurilor, dar înlăuntrul căruia s-au scris totuşi, destule evocări patetice, în care informaţia şi spiritul critic se conjugau în cea mai desăvârşită armonie. *Viaţa lui Eminescu*, cu care dl G. Călinescu onorează literele româneşti, împlinind totodată şi una din cele mai dureroase lacune ale culturii noastre actuale, este una din acele romanţate biografii critice, în care puterea de evocare şi darul de a reconstitui din disject şi incert, domină toate celelalte însuşiri: erudiţie, critică a textelor şi a ipotezelor, iniţiativă interpretantă ş. a. E ca o trecere de undă electrică peste rumeşugul de fosfor al unei vieţi ruminată de soartă şi de oameni sau, ca să rămânem pe terenul mitologiei populare, ca o chemare la viaţă, graţie licoarei de apă vie, a unui Făt-Frumos, răpus în una din isprăvile lui istorice.

Artă asclepiană, cu atât mai necesară cu cât imaginea autentică a lui Eminescu trebuie smulsă alterărilor succesive, unele scuzabile şi dictate de o devoţiune rău înţeleasă, altele vinovate şi datorite, în bună parte, acelei faune de necrofori trăind în humusul istoriilor literare. În această situaţie, la prima vedere inextricabilă, dl Călinescu s-a călăuzit de un miraculos fir de Ariadnă, graţie căruia întreprinderea d-sale nu numai a izbutit dar, pe deasupra, păstrează şi răsfrângerile subjugate ale peisagiului labirintic, străbătut. Am amintit de alterări. Să le spunem cu un cuvânt mai puţin dur, legende. Ei bine, viaţa lui Eminescu, dacă n-a fost până în ziua de astăzi organizată în planul biografic, a fost în schimb frământată în toate chipurile, răvăşită, în toate direcţiile, ca într-o anarhică autopsie, la care nici un interes nu mai recomanda o cât de aproximativă reconstituire. A circulat atâta vreme şi la majoritatea cititorilor credinţa că Eminescu a fost răpus de bolovanul pe care un coleg de ospiciu i l-a repezit în tâmplă, că funebra eşarvă cu care i-a fost

încins capul, după autopsie, şi acoperind doar o linie de disecţie, ia caracter de simbol, şi de revelaţie pentru întreaga lui biografie. Dl G. Călinescu nu nesocoteşte, şi pe bună dreptate, legendele. Nu le lasă, însă, nici de capul lor. Le aduce corectivele necesare, le filtrează cu solicitudine, dar fără prevenire şi extrage, dacă e cazul, atât cât poate fi adăogat acelui grânar de aproximativă autenticitate eminesciană, probabil într-o bună zi. Dacă la trecerea de veacuri, ceea ce a fost considerat, atâtea alte veacuri, legendă în epopeile homerice, se dovedeşte astăzi a fi susceptibil de o largă identificare istorică şi geografică, graţie instrumentelor de investi-gaţie critică ajunse la aşa de mare perfecţie şi la un tot atât de mare dar de exegeză, n-ar fi exclus să se petreacă, la fel, lucrurile şi cu miturile eminesciene. Dl Călinescu întreprinde de pe acum opera aceasta de izolare şi de extragere, pe cât cu putinţă, a adevărului. Referindu-se la pletora acelor "eminescologi", meşteri în confecţionarea unor documente "de colecţie particulară", misterioase şi pe care nimeni nu le-a văzut, d-sa scrie aceste perfect îndreptăţite rânduri: "Din aceste scrisori în care nu ne puteam încrede şi de autenticitatea cărora nu ne putem îndoi totuşi cu suficiente argumente, graţie relei credinţe sau ignoranţei numiţilor "eminescologi", suntem siliţi să extragem cu prudenţă adevărul. Cu câtă greutate însă?" Acestor herezi de foarte îndoielnică speţă se adaogă acei fantazişti ai folclorului, aşa-zicând istorico-literar, pe care un demon al colecţionarului îi face să adune, orice şi de oriunde. Şi pentru aceştia dl Călinescu are cuvinte de justă apreciere: "Am comite o greşeală dacă, bizuiţi pe limbuţia unui moş, stimulat cu rachiu, şi mirat de interesul pe care i-l arată boierii de la oraş, am crede în toate minunăţiile câte se pun pe socoteala copilului". Mai mult chiar, minunile acestea se întâmplă să fie de cele mai multe ori nişte simple întâmplări, comune mediului, privit ca fabulos, de ţară, în care a trăit Eminescu: "adevărul din aceasta este că Mihai trăia ţărăneşte". Amicii poetului şi toţi cei care i-au închinat un cult în sine lăudabil, n-au defavorizat mai puţin imaginea lui Eminescu. În oglinzile sufletului lor, chipul *Sărmanului Dionis* a tremurat de adieri străine şi s-a strâmbat: "Prietenii care şi-amintesc tinereţea lui Eminescu, sub impresia de mai târziu a operei sale cu formula pesimismului sau sub aceea a bolii care l-a răpus, sunt înclinaţi să ne înfăţişeze viaţa poetului într-un ton sumbru şi dezechilibrat. *Într-aceasta este şi o doză de incultură şi naivitate*".

Cu aceste precauţiuni, cu acest discernământ critic, cu această atentă grijă la legendă şi la câtă semnificaţie s-ar putea ascunde chiar în ipotezele neconfirmate — optativul este încă una din rarităţile metodei critice a dlui G. Călinescu — întreprinderea d-sale nu putea să ducă altundeva decât la reuşita pe care o repurtează.

Din acest proces de savantă amalgamare se alege un Eminescu vibrând de viaţă, de spiritualitate şi de nefericire ca un gorun falnic în care s-a urcat seva adâncurilor, cu trufie, în a cărui coroană au izbit şi trăsnetele dar şi ciorile ireventţioase şi-au însemnat trecerea. Desigur, atâtea din vieţile paralele ale lui Plutarch, atâtea din biografiile anecdotice ale lui Diogene Laerţianul sunt produse ale fantaziei autorilor lor — ele nu sunt totuşi mai puţin autentificate la reputata grefă a istoriei. Cum foarte bine observă dl G. Călinescu, s-ar putea ca anumite puncte de biografie eminesciană să fie rezervate viitorului, iar altele să fie retuşate sau de-a dreptul răsturnate, sensul vieţii lui Eminescu însă, în interpretarea pe care i-o consacră magistrala d-sale lucrare, nu poate fi altul. Şi pe bună dreptate. Nu numai pentru utilajul critic cu care d-sa a despărţit grăuntele de pleavă, încă de acum, dar pentru misteriosul dar de a se fi coborât în taina aparenţelor şi de a fi alcătuit imaginea eminesciană dinlăuntru în afară. Dl G. Călinescu a surprins resorturile sufleteşti ale poetului, le-a verificat în toate manifestările lor, de aceea concluziile d-sale par aşa de fireşti încât vor încetăţeni, în istoria literelor noastre, un Eminescu omenesc precât şi magnific. La aceasta dl G. Călinescu a fost înlesnit de două procedee, dovedite de-a dreptul fecunde. Este, întâi şi întâi, marea d-sale sinceritate biografică. Graţie ei şi considerării fără de scrupule dar cu prudenţă dubitativă, a tuturor scăderilor şi măririlor eminesciene, viaţa *Sărmanului Dionis*, se sanctifică. Dacă ne e îngăduit a spune: dl Călinescu a întreprins beatificarea lui Eminescu şi a izbutit-o. După aceea este subtilitatea cu care biograful pune în contribuţie opera lui Eminescu. În ea dl G. Călinescu citeşte tot atâtea semne sensibile ale experienţelor de viaţă şi psihologice ale lui Eminescu, şi operaţia aceasta, artificială când e un simplu exerciţiu literar, este una din cele mai pitoreşti, mai amuzante şi mai documentate ale vastei d-sale biografii. Cunoaşterea până la indiscreţie, a manuscriselor eminesciene, i-a înlesnit dlui G. Călinescu apropieri cu opera publicată, identificări de locuri şi date şi chiar o nouă lumină proiectată asupra imaginei *Sărmanului Dionis*. Versurile primare şi de laborator, din vremea boemei vieneze sau versurile flagelante la adresa *Convorbirilor literare* şi *Junimii* sunt tot atâtea revelaţii nu numai de istorie literară, dar şi de ordin psihologic. Şi este preocuparea neîntreruptă a dlui G. Călinescu.

Preocuparea aceasta de a desprinde, de-a lungul tuturor contradicţiilor biografice, "spiritul vieţii" lui Eminescu face ca viaţa Poetului să apară, aşa cum a şi fost de bună seamă, de o mare vitalitate spirituală, de o superioară independenţă, de o rară conştiinciozitate şi de o tot atât de rară înverşunare a soartei şi a oamenilor. Copilărie ciudată, şcolaritate mediocră, debut publicistic şi peregrinări teatrale, formaţie artistică şi intelectuală, probitate

şi înaltă concepţie administrativă, ziaristică de mucenic şi iubire nestinsă, toate aspectele unei vieţi aşa de complexă şi de realizată, ca a lui Eminescu, trec pe sub ochii cititorului, în suita savantă şi savant orchestrată a dlui G. Călinescu. De aceea dl G. Călinescu are dreptate când, vorbind de "pesimismul incurabil" cu care Bariţiu şi o şcoală întreagă a gratificat şi continuă pe Eminescu, scrie: "Ca şi când aceasta ar fi fost o boală şi nu o poziţie speculativă a spiritului, fără consecinţe practice". Când d-sa vorbeşte de "mizeria metafizică" şi congeneră a poetului, încă are dreptate, oricât s-ar părea de arbitrar, după cum din povestea fără de *tremolo* a neînţelegerii contemporane se desprinde netă convingerea că Eminescu a fost asasinat, parte cu preştiinţă, parte dintr-un absurd şi neînţelegător olimpianism al prietenilor săi. Omul acesta, a cărui mare nefericire fu geniul său, omul acesta de o putere de muncă excepţională şi de o tot atât de excepţională clarvedere socială şi politică, a fost stors de vlagă înainte de vreme şi supus celor mai groaznice chinuri morale de o societate obtuză şi de patroni tot atât de obtuzi — cu scuza poate că şi olimpianismul este tot o mizerie metafizică. Studiul dlui G. Călinescu face să trăiască, vie şi sângerândă, sub ochii noştri această crimă, cu atât mai zguduitoare, cu cât d-sa o lasă în termenii ei reci. Poetul care a imprecat aşa de patetic în *Doina*, cunoştea şi imprecaţia pentru uzul său personal. Scrisoarea către Veronica Micle şi scrisoarea prevestitoare de furtună, cum scrie dl G. Călinescu, din vremea sclavajului de la *Timpul* sunt prea elocvente pentru ca să nu justifice concepţia acelora, şi a dlui G. Călinescu, care văd în opera lui Eminescu cel mai preţios atestat biografic. Dl Tudor Vianu, în studiul liricii eminesciene, mergea până la identificarea autobiografică a *Luceafărului* şi încercarea ni se păru cu totul îndreptăţită. De aceea nu sunt pagini mai emoţionate ca acelea povestind declinul lui Eminescu, din biografia dlui G. Călinescu. E un declin de soare majestuos, un declin conştient, suav, cu splendori surprinzătoare, care dă şi mai mult credit credinţei, că *Sărmanul Dionis* şi dacă a fost din ginta damnaţilor baudelairiani, n-a fost mai puţin crucificat de contemporani. Căci şi dacă izvoarele de viaţă şi artă ale lui Eminescu ar fi fost într-o măsură de la natură coclite, trecătorii şi contemporanii nu s-au sfiit să le otrăvească definitiv.

Dar iată cartea cu care să vrem şi nu se sfârşeşte aşa de uşor. Informaţie, ecou, şi perspectivă — de tot atâtea ori te vei adresa *Vieţii lui Eminescu*, fie că eşti diletant, fie că ţii să te iniţiezi mai afund. Cum alte lucrări eminesciene ne aşteaptă, noi prilejuri să revenim ni se rezervă.

PERPESSICIUS, *G. Călinescu: Viaţa lui Mihai Eminescu* în vol. *Eminesciana,* vol. II, Ediţie îngrijită de Dumitru D. Panaitescu, Colecţia "B.P.T.", Editura Minerva, Bucureşti, 1989, p. 127—132.

Dintre confraţii de critică literară apăruţi după Mihail Dragomirescu, G. Ibrăileanu şi E. Lovinescu, mai vârstnici cu trei până la zece ani decât Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu şi subsemnatul, sunt la noi G. Călinescu, Tudor Vianu şi Perpessicius. Tustrei erudiţi propriu-zis şi totodată erudiţi ai impresiei artistice, ei stau bine alături, compunând împreună conştiinţa estetică a unei generaţii. Grupaţi din afară prin îndeletnicire şi profesiune, ţinuta criti-că îi disociază însă pe dinăuntru. Fiecare s-a manifestat după o alcătuire proprie. Nici unuia nu i-a lipsit identitatea lui, de câte ori s-a aplicat unei materii comune. O anumită gesticulaţie intelectuală, comportamentul personal, adică acea sumă de acte reflexe, căreia, datorită puterii de a particulariza o personalitate, îi zicem "stil", i-a despărţit tipologic. [...]

Cu G. Călinescu spectacolul de personalitate se schimbă pe de-a întregul atât faţă de T. Vianu, cât şi de Perpessicius. El e, în toate privinţele, biografic, socialmente şi psihologic, un *homo novus*. O energie primigenă, abundentă, impetuoasă, curgând în direcţii multiple şi chiar opuse pe spaţii mici, părând de aceea deseori tulbure, dar păstrându-şi limpezimea şi direcţia de curgere pe spaţii mari, energie decisă, prin debit şi violenţă, să inunde regiuni oricât de cuprinzătoare şi de înalte, demonstrativ şi aproape răzbunător, după legea morală, s-ar zice, a unui Rastignac al culturii sau a unui ocupant, ni se impune ca forţă cotropitoare. Valoarea permanentă, la care ţinteşte şi ajunge temperamentul lui critic, este monumentalul, totdeauna evident prin materia multă şi aprins până la urmă atât de amănuntul scăpărător, cât şi de el însuşi stilul cantităţii. În limitele monumentalului, afirmaţiile critice, intuiţiile, impresiile, asociaţii, disociaţii, referinţă erudită, paradoxul, raţionamentele, sofismele şi mai cu seamă metaforele sar unele asupra altora, se încalecă, se asupresc, se acopăr, şi reapar, luptându-se încolăcit şi alcătuindu-se astfel într-o impunătoare arhitecură de stil baroc. Asta fiind patria barocului, criticul acesta, care este şi un poet, un romancier, un dramaturg, un moralist şi un filozof, se înfăţişează în condiţia lui intimă, ca un Gengis Khan, un asiat cu nostalgia cruntă a Europei. El visează adesea, compensator, câte o Acropole. Dar instinctul stilistic i se satisface de fapt pe frontoane dorice, pe care le copleşeşte decorativ cu salamâzdrele, cu caimanii şi dragonii familiari. Această imagine se poate obţine asupra lui G. Călinescu, din punctul de vedere cel mai înalt. [...]

Vladimir STREINU, *Spectacolul personalităţii,* în vol. *Bibliografia literară română ilustrată 1944—1970*, Ediţie îngrijijtă de Eugenia Oprescu, Colecţia "Biblioteca critică", Editura Eminescu, Bucureşti, 1971, p. 339, 341—342.

G. Călinescu a început cu poezii, fără a-şi fi revelat încă toată producţia în această direcţie, fiind mai cunoscut ca biograf şi romancier. “Una din calităţile cele mai remarcabile de artist ale dlui Călinescu este adaptarea stilului la fond, cu alte cuvinte viziunea totală şi clară a lucrului. D. Călinescu, rămânând în sfera limbii strict literare, scrie potolit-moldoveneşte când evocă imaginile copilăriei, peisagiile rurale, oamenii simpli din preajma lui Eminescu. (Limba aici e un mijloc de creaţie a vieţii.) E neologistic, rapid, când judecă, analizează, când priveşte lucrurile prin prisma creatorului. Această adaptare, această supunere a formei la fond, această polimorfie a stilului îl pune alături de Caragiale şi de Sadoveanu şi dă operei sale un caracter de înaltă artă. De altfel, d. Călinescu stă alături de scriitorii cei mai artişti ai noştri prin toate caracterele scrisului său. Puţini oameni cunosc care să ştie exprima, direct ori “figurat”, cu atâta exactitate scurtă şi cu atâta priză asupra inteligenţii şi imaginaţiei cititorului. Şi să reuşască să exprime în limba tuturora observaţii fine justificate prin consideraţii teoretice subtile”. (G. Ibrăileanu). Romanul *Enigma Otiliei* “este construit cu un meşteşug sigur, pe mai multe planuri, şi cu o detaşare epică întru totul stăpână pe materialul uman atât de divers şi de închegat în fizionomia lui. D. Călinescu se afirmă ca un excepţional creator epic, lunga sa povestire degajând clar conturat şi cu subtile nuanţe, în acelaşi timp, o serie de tipuri psihologice de o reală viabilitate, în funcţiune...; impresia de realism, de experrienţă treptată, aşa cum o imprimă viaţa, cu sinuozităţile, cu surprizele, cu umbrele şi luminile ei, este covârşitoare. O scenă ca aceea în care, după un prim atac de congestie cerebrală, clanul rudeniilor îi ocupă milităreşte casa, cărându-i mobilele, furându-i din tablouri, în aşteptarea morţii, cu linişte şi satisfacţie, este de un relief şi de o exactitate psihologică de maestru... Cât de puerilă şi de romantică, de exterioară este avariţia lui Hagi Tudose, al lui Delavrancea, faţă de spectacolul sobru, uman, de un tragic sinistru, din romanul dlui Călinescu! Şi cât de amplificată este lupta aceasta epică, în jurul moştenirii, prin participarea lui Stănică, tip jovial de escroc sentimental, de intermediar interlop şi de intrigant pe mai multe fronturi, avocat fără procese şi om de afaceri suspecte, arivist aprig, fără scrupule. Colportor de veşti imaginare, născocite din interes şi din ambiţia de a fi informat, măsluitor de situaţii şi profitor de pe urma tuturora, Stănică se aşează în galeria profitorilor caragialieni şi e plămădit din pasta lui Pirgu din *Craii de Curtea-Veche*... Cel mai interesant cuplu în care pasiunea erotică se desfăşoară în ample evoluţii este acela format de Otilia şi Pascalopol... Tip de rafinat, de blazat voluptos, cu rezerve de candoare sufletească, moşierul îndrăgostit de Otilia se clasează printre operele de întâia mână ale epicei noastre urbane” (Pompiliu Constantinescu). “G. Călinescu a scris... romane,

dându-şi la iveală, cu Enigma Otiliei, un mare talent epic” (Ş. Cioculescu). *Şun sau Calea neturburată, mit mongol* (în fond piesă de teatru): “Una din calităţile ei e că nu seamănă cu nimic scris şi tipărit la noi şi că se deosebeşte de biblioteca toată ca o majolică... E un model de stil” (T. Arghezi).

G. CĂLINESCU, în *Istoria literaturii române*, C o m p e n d i u, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968, p. 376—377.

Autor întâi a două memorii despre propaganda catolică în ţările române în secolele XVII şi XVIII, G. Călinescu [...] a atras unanim atenţia prin *Viaţa lui Mihai Eminescu* (1932), biografie literară neromanţată, în cadenţă de poem epic şi portret intelectual, sainte-beuvian, al geniuli, scriere inimitabilă, întemeiată pe documentul esenţial al operei poetului căruia i se consacră şi un amplu studiu privind filozofia teoretică şi practică, cadrul psihic, cadrul fizic, tehnica, locul în literatura română şi universală. Studiul despre operă, iniţial în cinci volume, a fost refăcut ulterior în două, cu precizări sintetice privind temele romantice, tehnica interioară şi tehnica exterioară, şi cu întregiri în privinţa culturii poetului şi descrierii operei. Contribuţia esenţială constă în revelarea operei postume, ca şi necunoscute, a ineditelor eminesciene, multe scoase la iveală întâia oară. Opera a rămas până astăzi neîntrecută sub raport documentar şi critic. Tot un portret sainte-beuvian este *Viaţa lui Ion Creangă* (1938), biografie şi ea mai întinsă decât studiul operei, întrucât farmecul acesteia este după G. Călinescu inanalizabil. I se descoperă specificul în jovialitatea de tip rabelaisian, în gnonismul de sorginte folclorică, în erudiţia paremiologică şi în fabulosul realist. Aceste studii preced *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941) unde sunt strălucit compendiate. Monografiile *Nicolae Filimon* (1959) şi *Gr. M. Alexandrescu* (1962), scrise după *Istoria literaturii*, uimesc şi delectează în acelaşi timp prin abundenţa amănuntelor biografice de savoare, dar şi prin amploarea analizelor şi fineţea interpretării, constituind modele ale genului. Principiile sistemului său artistic şi metoda sa istoric-literară Călinescu şi le-a definit în *Principii de estetică* (1939) şi într-un eseu din 1947, *Istoria literară ca ştiinţă inefabilă şi sinteză epică*. Ridicându-se împotriva scientismului pozitivist, el concepe istoria literaturii ca pe un scenariu dramatic cu intrări şi ieşiri, ca pe o epopee cu eroi şi forme, din succesiunea necauzală a cărora putem determina capacitatea de creaţie a poporului român şi trăsăturile caracterului naţional. Surprinzătoare la Călinescu este în primul rând puterea sa de mişcare în toate perioadele literaturii române, în perioada veche, modernă şi contemporană, unde cu unicul criteriu al valorii estetice întreprinde cea mai îndrăz-

neaţă reconsiderare a fenomenlui artistic din câte s-au făcut. [...] Desigur periodizarea ca şi încadrarea unor scriitori se pot discuta, nimeni însă nu mai făcuse până în 1941 caracterizări, analize şi sinteze atât de strălucite scriitorilor şi epocilor, nimeni nu mai oferise âtât de complex imaginea literaturii române, sentimentul că avem o literatură. Opera, unică nu numai la noi, dar şi în lume, n-a fost scutită cu toate acestea de atacuri furibunde, de proteste violente, de acuzaţii vehemente, ecourile dăinuind până astăzi. Autorul a putut totuşi să-şi rezume cartea într-un sclipitor compendiu publicat în 1945, pregătind până în 1964, şi o ediţie nouă cu numeroase adaosuri la monumentala ediţie din 1941, publicată de mine postum, operă, nu mai încape vorbă, de geniu, care nu apare decât o dată pe secol şi poate că o singură dată într-o cultură. [...] Excelente sunt *Impresii asupra literaturii spaniole* (1946) [...] Fundamental este capitolul liminar despre clasicism, romantism, baroc, nu curente, ci stiluri de creaţie, tipuri ideale, inexistente practic în stare genuină, reperabile numai la analiza în retortă (în teorie şi rezumând minimal, "clasicul este exemplar, romanticul e combătut de pasiuni şi chinuit de probleme, barochistul e gratuit"). Substanţial sub aspect teoretic este şi eseul *Universul poeziei* (1947), o poetică modernă în care se face un inventar al obiectelor (nu temelor) putând intra în sfera poeziei, în completarea *Cursului de poezie* din *Principii de estetică*. Remarcabile microeseuri despre artă, opere şi autori se află în *Cronicile optimistului*, publicate săptămânal în ultimii ani cu câteva reluări dintr-o mai veche cronică hebdomadară a mizantropului semnată cu numele de Aristarc (pseudonimul era şi al lui Giuseppe Baretti); *Studii şi conferinţe* (1956) şi *Estetica basmului* (1958) completează alte preocupări ale criticului şi istoricului literar.

Autorul *Vieţii lui Mihai Eminescu* era un romancier înnăscut. [...]

Versurile lui Călinescu (*Poezii*, 1937; Lauda lucrurilor, 1963), privite cu neîncredere la început, suspectate de livresc, de construcţie artificială, de exemple menite a ilustra un cod propriu, nu sunt lipsite nici de spontaneitate, nici de imaginaţie, nici de înfiorare reală în faţa universului, relevând un destin inedit. Dacă în *Poezii* se puteau identifica reminiscenţe eminesciene şi, sub raport tehnic, recursuri barbiene, în *Lauda lucrurilor* poetul se individualizează deplin, fie că meditează asupra elementelor, fie că observă metamorfozele regnurilor, fie că întocmeşte catagrafia obiectelor, revelând latura lor muzicală, ascunsă, viziunea macrocos-mului ca şi percepţia microcosmului, reveriile, visul, aventura cunoaşterii, emoţia vârstelor, facerea şi desfacerea, pozele şi trăirile autentice, resuscitările mitice, toate sunt prilejuri de incontestabil lirism şi numai prestigiul istoricului şi criticului literar face ca această latură a creaţiei lui Călinescu să stea în umbră. [...]

Nu sunt neglijabile nici piesele de teatru, îndeosebi *Şun sau calea neturburată* (1943) [...]. Nici această piesă, nici comedia *Ludovic al XIX-lea* (1964), şarjă a moravurilor feudale de curte din secolul al XVIII-lea, cu reconstruirea savuros erudită a esteticii timpului nu au fost vreodată reprezentate pe scenă. Autorul s-a distrat compunând piese scurte, parodii, scenarii pentru teatrul de păpuşi, divertismente folclorice în cadrul Institutului de Istorie Literară şi Folclor pe care-l conducea [...]

Cronicile optimistului (1964) au un conţinut foarte variat, sunt mici eseuri literare despre măiestrie, idealism, suprarealism, clasicism, realist şi fantast, esenţa realismului, pathos, fantezia naturii, perfecţiune în artă, dans, joc, chestiuni de limbă, artă şi viaţă, metaforă (artă pură, vechi şi nou, contradicţie). În cea mai trainică parte a lor ele alcătuiesc un manual de estetică practică, agreabil şi chiar delectabil, manual care, cam din 1955, a îndrumat săptămânal, un deceniu, intelectualitatea românească şi, evident, creaţia literară.

Alexandru PIRU, *G. Călinescu*, în vol. *Istoria literaturii române*, Editura "Grai şi suflet —Cultura Naţională", Bucureşti, 1994, p. 293, 294—295, 297, 298.

Primul nostru roman citadin, nu de tip analitic, ci clasic, balzacian, l-a dat criticul şi istoricul literar G. Călinescu [...].

Vocaţia lui în această direcţie se lasă însă ghicită chiar din lucrările de specialitate.

Cu toate că nu urmărea să facă în critica şi istoriografia literară artă, ca Lovinescu (*Viaţa lui Mihai Eminescu*, 1932, şi *Viaţa lui Ion Creangă*, 1938, sunt reconstituiri biografice riguroase, fără nici o intenţie de romanţare, bazate pe documente incontestabile şi pe un aparat critic impresionant), G. Călinescu vădea o extraordinată putere de insufleţire a oamenilor şi faptelor de care se ocupa.

Orientarea adesea autonomistă sub raport estetic a lucrărilor sale [...] apărea simţitor corectată de înclinaţia sainte-beuviană a descoperirii caracterelor îndărătul operelor şi a descripţiei lor în complexul determinărilor social-istorice. Monumentala *Istorie a literaturii române* (1941) e scrisă cu o admirabilă intuiţie epică de romancier, care ştie să învie fiinţa scriitorilor, individualitatea lor şi să urmărească destine artistice variate într-o lume concretă, neignorând jocul tuturor împrejurărilor. Despre Saint-Beuve s-a spus, nu fără dreptate, că a dat *Comedia literară* a Franţei, aşa cum Balzac dăduse *Comedia* ei *umană*. *Istoria literaturii române* a lui Călinescu face un lucru asemănător, în ceea ce ne priveşte. Puterea ei de "creaţie" e fascinantă

şi-şi găseşte greu pereche printre lucrările similare de oriunde. Ar putea fi asemuită, fără a păli, cu *Istoria literaturii italiene* a lui De Sanctis, înzestrată cu o neobişnuită forţă de reconstituire realistă a unui întreg univers cultural. [...]

Dacă romancierul se ghiceşte în activitatea criticului, nici acesta din urmă nu e greu de descoperit în opera primului, într-o anumită intenţie programatică a ei. [...]

Scrisul lui G. Călinescu păstrează însă în structura sa intimă o organizare clasică. E bine mai întâi să ştim că autorul *Enigmei Otiliei* socoteşte în genere marea literatură aceea de stil clasic... Ceea ce este măreţ în romantism, baroc — spune el — aparţine tot ţinutei clasice”. [...][...] G. Călinescu este un autor modern. El nu repetă, ci lucrează cu sentimentul experienţei făcute, pe care n-o absolutizează şi a cărei sferă o cunoaşte. Are patos ca romanticii, dar patosul lui e rece, supravegheat tot timpul de un puternic simţ autoanalitic. [...]

Ovid S. CROHMĂLNICEANU, *Reconstituirea balzaciană şi clasificarea caracterologică, G.Călinescu*. [...], în vol. *Literatura română între cele două războaie mondiale*, I, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, p. 584—585, 600, 603.

Undeva Călinescu definea, spunând poeziei că ea este: “atuncea când”; de fapt magistrul nu poezia o definea, ci se definea pe sine însuşi.

Poet fiind, a preferat versului lemnul catedrei.

Student fiind, întâia oară când l-am auzit, m-am speriat de dicţia lui detot ciudată.

Cuvântul lui era aidoma unui glonţ cu aripa de fluture.

G. Călinescu însuşi a fost un obuz cu aripi de înger.

A tras cu tunul în sine însuşi din dorinţa luptei şi din absenţa unui duşman mai duşmănos lui, sieşi.

Îl retrăim cu dragostea, unui Mărăşeşti victorios al gustului literar.

Un mare bărbat, tată al unei săbii de neridicat.

Nichita STĂNESCU, C*ălinescu în Palatul Culturii*, în vol. *Amintiri din prezent*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1985, p. 142—143.

[...] Dacă spiritul românesc nu s-ar bucura de o vocaţie critică (e o calitate de seamă, dar şi un risc), istoricul de peste un veac s-ar mira, desigur, de locul atât de important pe care criticii îl ocupă în literatura română interbelică.

Mai ales că, de la Perpessicius la Vladimir Streinu, ca şi de la E. Lovinescu la G. Călinescu, aceşti critici infirmă zicerea comună că orice critic nu e în fond decât un poet sau prozator ratat. Oricum, pleiada de critici, însumându-se în abundenţa epocii (fază încă eroică a literaturii noastre, fază eroic-estetică însă, spre deosebire de cea culturală, din veacul trecut) şi formată fiind din şapte sau opt figuri proeminente, alcătuiesc un grup de literaţi de vocaţie, calofili angajaţi (ar fi putut oare Camil Petrescu să se sustragă?) ce promovează proza română, stilul, valoarea artistică a limbii noastre. Este poate cel mai compact grup de scriirori din literatura română între cele două războaie.

G. Călinescu apare, în acet sens, un enorm. Un Rabelais al criticii literare: un exemplar de Renaştere (dacă literatura română are în adevăr un destin propriu, nu suntem, oare, şi noi o dată cu G. Călinescu sub un duh renascentist?).

După ce ai citit *Impresiile asupra literaturii spaniole*, desprinzi mai exact motivele care te pot îndemna să ai anumite rezerve cu privire la *Istoria literaturii române*: aceste *Impresii* formează, ca semnificaţie, veritabilul “compendiu” la istoria cea mare, căreia-i lipseşte spiritul riguros al sintezelor istorice, dar în care apar, totuşi, pantagruelicele calităţi ale criticii călinesciene, toate savorile ei, născute din gustul sublimului ca şi al picantului: G. Călinescu se desfată cu acelaşi apetit voluminos în mijlocul operelor clasice ale omenirii ca şi al celor de avangardă, ori în producţia noastră locală, cu un irezistibil elan, ce merge de la citarea expertă a *Divinei Comedii* la critica picarescă a *Apropourilor* lui Cilibi Moise; e firesc, aşadar, ca estetismul anticlasicist al lui Paul Zarifopol să fi fost denunţat de G. Călinescu. Tocmai pentru că manifestă atâta prudenţă faţă de principii, deşi nu rămâne străin de lumea lor — exacerbat moralist şi voluptuos livresc, insaţiabil cu ingenuitate —, G. Călinescu se ocupă de clasicism, romantism şi baroc, nu ca structuri obiective ale operelor artistice sau fenomenelor de cultură în general, pe care le observă la noi Blaga, ci ca atitudini umane, structuri psihologice ale timpului clasic, romantic şi baroc; şi se înţelege că aceste tipuri umane sunt totdeauna extrem de impure faţă de opere, ceea ce explică şi amestecurile instabile dintre cele trei forme la care se referă autorul *Impresiilor asupra literaturii spaniole* — forme înafara perspectivei istorice. Aşa se explică faptul că G. Călinescu e uneori prea rigid sau prea elastic în judecăţile sale critice din *Istoria literaturii*, care se impune până la urmă ca o copleşitoare revărsare de impresii orgiaste, niagarice, atât de personale — şi chiar de aceea extrem de interesante pentru cel care poate păstra distanţa faţă de imensul material critic călinescian. Căci

dacă e drept că fără gust nu se poate face critică literară, gustul singur, ori însoţit fie de cea mai întinsă cultură artistică şi umanistă, riscă la tot pasul să cadă în anarhie, atunci când lipsesc principiile estetice severe şi viziunea istorică. Există însă fără îndoială, în această vastă cercetare a creaţiilor beletristice româneşti, numeroase intuiţii critice cuceritoare, neaşteptate, savuros penetrante, încântătoare în senzualitatea lor, şi care fac indirect din G. Călinescu un mare critic literar şi din istoria sa una din cele mai importante opere ale literaturii noastre, care va fi probabil gustată în viitor cu plăcerea cu care generaţii întregi au parcurs pe Plutarh, pe Erasmus, pe Brantôme, pe Benvenuto Cellini, pe cardinalul de Retz.

G. Călinescu face literatură, adică stă sub o zodie estetică şi în operele sale de interes istorico-monografic — de pildă monografiile închinate lui Eminescu şi Creangă — aşa cum au făcut cultură un Asachi, un Heliade, un Hasdeu, un Iorga: mereu aplicat estetic, având pentru cunoaşterea psihologică a omului un interes extraordinar. În seria analizelor operei eminesciene, printre paginile cele mai bune sunt cele de critică psihologică, îndeosebi studiul eroticii eminesciene, de o sagacitate somptuoasă, vrăjită, pagini care din păcate nu duc la un portret liric sintetic. Dintr-un deliciu prea necenzurat, după cum se poate remarca şi în cursul de poezie — întâmplător purtând titlul de *Principii de estetică* — G. Călinescu nu află răgazul de a se opri la o poetică sistematică, oricât de fine şi juste ar fi atâtea din analizele sale, oricât de vivace curgerea de abstracţiuni din *Universul poeziei*. Aşa se face că nu ne-a dat nici o singură pagină de viziune a Spaniei, a spiritului spaniol, ci un fermecător registru al bibliofilelor sale petreceri hispanizante.

G. Călinescu zice: “cine nu ştie să nareze nu-i istoric”; pe de altă parte, el susţine că adevăratul istoric literar trebuie condiţionat de criticul estetic. De aici nu rămâne decât un pas până la critica literară luată ca formă a naraţiunii, a vocaţiei epice — şi cu toate că G. Călinescu n-a făcut, în teoretician, acest pas decât mai târziu, practic însă l-a împins spre lunga sa călătorie prin literatura română “de la origini până în prezent”. Mai întâi s-a plecat însă asupra biografiilor lui Eminescu şi Creangă şi asupra operelor acestor clasici fundamentali faţă de care s-a simţit atras prin caracterul de elementaritate şi de haos din existenţa lor materială şi spirituală, pe care gustându-le cu măreţ apetit, şi-a propus să le nareze. Exemplară operă de istoric literar, prin conştinciozitatea informaţiei, prin inteligenţa obiectivă a interpretării documentelor, prin echilibrul aprecierilor, care fac dintr-însa adevărată lucrare “ştiinţifică“ (poate fi în linişte calificată drept “academică“, deşi nu e deloc ţeapănă, ci numai calmă), *Viaţa lui Mihai Eminescu* nu excelează totuşi, creator

prin duhul narativ al autorului, desigur nu din cauză că el s-ar fi pierdut între documente, căci le stăpâneşte cu prisosinţă, însă foarte prudent s-a ataşat de litera lor, ca ea să nu devină litera mânuitorului lor. [...] Critica narativă călinesciană e însă cum nu se poate mai judicios la ea acasă în *Viaţa lui Ion Creangă*, probabil şi din cauză că între viaţă şi operă este posibilă la acest autor o perfectă identificare. Portretizându-şi magistral eroul, cu ajutorul unor elemente documentare strict materiale: "Dar mai ales începu să mănânce. După ce-şi puse ca Ştefan a Petrei curechi în putină şi muşchiu afumat de porc în podul şindrilit al casei, mâncă bucate humuleştene, însă mai ales sarmale şi plăcinte cu poalele-n brâu făcute cu julfă. Hâlpavul care în sat făcea ochi dulci fetelor fecioare, înveselindu-se cu dinţi de fasole şi barbă de lână, spre a le mânca purceii fripţi şi alivencile, mânca asemeni unui lup flămând. Spre a se deosebi de "fârlifuşii de pe la târguri, crescuţi în bumbac" ca adevărat "românaş" făcu isprăvi nemaiauzite, de basm, care-i dădură o faimă de Flămânzilă. Nu-şi pierde vremea cu "zămoreală". El nu se-ncurcă asemeni boierilor sfrijiţi rupând cu degetele-i groase picioarele subţiri ale racului. El trage tot castronul cu raci înainte-i, vâră mâna păroasă în el, scoate pumnul plin, ducându-l la gură, apoi ronţăie racul strivind cojile afară cum aruncă râşniţa pleava. El mănâncă odată zece ouă, o strachină de prune, o oală de porumb fiert, doar pentru deschiderea poftei de mâncare, cu acea plăcere de a amesteca alimente de tot felul care este a mâncăcioşilor şi a vitelor. Ca şi Flămânzilă el mistuie în cinci fripturi toată carnea birtaşului înspăimântat şi ţipă că-i e foame. El cere toate mâncările ospătarului înghiţind câte două fierturi, mai multe soiuri de fripturi, bând o carafă de vin şi o cofiţă de apă rece şi se scoală uşurat de la masă, sglobiu. El se aşează pe vine în faţa unei mămăligi pântecoase şi o înghite cu brânză, udând-o iarăşi cu vin şi apoi cu altă cofiţă de apă. Slăbit de post doftoricesc el cere o pâine întreagă, o găină fiartă cu usturoiu, un castron cu sarmale, opt plăcinte cu caş şi o ocă de vin. După scaldă e mai pofticios. Atunci mănâncă tot ce găseşte la han, bea de la o ţărancă o oală de lapte dulce, mănâncă de la un ovreiu un ceaun de popuşoi fierţi, gronţăind boabele ca mascurii, apoi se aruncă în apă şi se bălăceşte mulţumit. Unui prieten îi vine leşin de această privelişte nemaivăzută. Crapul pus de cuscri pe masă îl mănâncă tot. La Neamţ, la mânăstire, strânge bureţi şi-i dă rudelor să-i gătească. Mănâncă lacom, nu invitând pe nici unul spre a nu i se împuţina porţia, apoi toţi afară de el dau semne de otrăvire. Creangă chiamă doctorii de la spital cu fluierul, strângând vardiştii din târg, îşi duce băiatul în cârcă la spital, e desnădăjduit, dar la stomac se simte bine. Numai acasă la masa obişnuită Creangă este mai cumpătat. «La masă Creangă nu

mânca mai mult decât o oală de găluşte cu păsat de meiu, şi cu bucăţi de slănină, o găină friptă pe ţiglă de lemn şi undită cu mujdeiu de usturoiu, iar pe deasupra şindilea cu o strachină de plăcinte moldoveneşti, zise cu poalele-n brâu, însă ca băutură el se mulţumea cu o cofiţă de vin amestecat cu apă»", Călinescu ne trimite direct spre fizionomia morală a lui Creangă, întru mai buna înţelegere a operei lui. Operă pe care totuşi, din păcate, criticul nu reuşeşte s-o aprofundeze analitic, în ciuda faptului că observaţiile sale asupra limbii lui Creangă — în raport cu cea a eroilor lui Caragiale — sunt pertinente. Grăbita analiză a operei se reduce aici la conglomerări de citate prea lungi, lipsite de un comentariu revelator. Judecăţilor prea constatative adăogându-li-se şi o pripită încercare de a teoretiza genul nuvelistic (interesante şi fructuoase rămân până azi consideraţiile asupra nuvelei ale lui Paul Ernst). În fond, totul se reduce la astfel de delimitări critice: "Limbajul acesta e pitoresc de bună seamă, dar fără un substrat fantastic sau realistic n-ar însemna mare lucru. Când însă aflăm că sfântul Petre şi Dumnezeu însuşi vorbesc aşa de colorat, atunci efectul e de o înaltă bufonerie. Amestecul acesta de fabulos şi ţărănie, de ireal şi realism în sisteme dramatice în care toţi eroii aproape nu mai vorbesc, iar partea narativă este un monolog al autorului face tot farmecul poveştilor" sau "În câmpul lui mărginit, Creangă este un erudit, un estet al filologiei. Eroii lui nu trăiesc din mişcare, ci din cuvânt, şi observaţia nu e psihologică, ci e etnografică". Spre deosebire aşadar de *Viaţa lui Mihai Eminescu*, în *Viaţa lui Ion Creangă* analiza operei scriitorului se constituie doar în subtextul biografiei lui.[...]

Un demon al colosalului (o demonie acaparatoare, care face din el un halucinat, un delirant dar şi un vizionar) pândeşte mereu în eul călinescian. Spre a intra în *Viaţa lui Ion Creangă*, el trebuie să vadă cu un ochi dilatat: "Moldova, Bistriţa şi Trotuşul curgând pieziş înspre Siret printre pereţii înalţi ai munţilor sunt drumurile mari ale masivului format din vârfuri dinţate trecând uneori de două mii de metri şi asupra cărora Cheahlăul domină maiestos, fumegos de nouri ca un vulcan, văzut chiar din câmpie. În mijlocul însuşi al şirei muntele e calcaros, simulând cetăţi fantastice de piatră, şi râul trece printre pereţi de stâncă apropiaţi în chipul unor coridoare colosale. Jepii şi ienuperii se caţără până sus şi se prind şi de crăpăturile povârnişurilor. Păduri negre, de brazi, de fag, uneori şi de stejar acoperă ca nişte armii dese totul, făcând ţinutul de nestrăbătut. Brazii sunt aşa de drepţi şi crestele aşa de multe încât ceaţa se târăşte printre periile pădurilor de aburi. Apele curg peste bolovani tăindu-şi albii înguste, la trecători, căutătoare de clocote şi spume şi se rostogolesc prea repede acolo unde valea se lărgeşte, destăinuind prin rotocoale neregularitatea fundurilor". Iar dacă în acest ochi vizionar

materia însăşi se dilată fără control, avidă numai de a se prolifera, ca o plasmă în expansiune, structurile, care sunt arhitecturi inefabile, devin precare sau monstruoase: descrierile arhitectonice burgheze din *Enigma Otiliei*, în limitele realismului lor meschin sau grotesc, stau mai bine pe picioare decât proiectele grandioase ţâşnite din prostul gust euforic al lui *Ioanide*. *Viaţa lui Mihai Eminescu* ori *Şun* nu pot fi clintite. Dacă G. Călinescu ar fi trăit sute de ani, de sute de ori s-ar fi modificat structurile — fără a-şi găsi totuşi echilibrul —, în *Opera lui Mihai Eminescu* şi în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Nu întâmplător Călinescu a introdus în limbă, pe contul său, italienisme, franţuzisme, creaţii proprii; el se complace printre cuvinte *in statu nascendi*, umede încă după ivirea lor din apa primordială, nefixate încă; informe dacă s-ar putea, ca la Heliade, având însă conştiinţa informului drept componentă a plăcerii. Apetenţa concretului fluu îi încarcă stilul de epitete: “Pentru a face să salte şi mai mult candoarea zăpezoasă şi aurăria părului poetului închipuie cu fastuoasă fineţe decorativă veşminte grele întunecate” (comentând *Strigoii*, în *Opera lui Mihai Eminescu*). Stil care se condensează uneori asemeni lichidelor grele: “Falsa ceremonie de politeţe, descărcătura de citate infamante, combinate cu o ironie strivitoare, ploaia de săgeţi înveninate dintr-o singură salvă şi încheierea luptei cu mişcarea militară de la început, întoarsă, massarea trupelor într-un singur punct slab, apăsat până la plesnire, fac poziţiile adversarilor intenabile şi aruncă asupra lor un oprobriu injust dar cu atât mai definitiv cu cât polemica se situează la nivelul artei” (despre stilul polemic al lui Lovinescu, pe care, de altfel, lingvistic, G. Călinescu l-a preluat, ca-n marşurile forţate, de la înaintaşul său, ceea ce e pe deplin dovedit dacă alăturăm acest impresionant exemplu de textele similare din *Istoria literaturii române contemporane*, unde E. Lovinescu caracterizează la rândul său stilul critic al lui Şerban Cioculescu sau cel al lui Pompiliu Constantinescu). Nu e vorba însă de o pastişă, de o imitaţie din cele atât de scumpe scriitorului amator de privire indirectă, noroasă, piezişă, ci de un mimetism involuntar, spontan, simbolizând tot ceea ce Călinescu a preluat şi asimilat, din creaţia contemporanilor săi mai bătrâni sau mai tineri, de la atitudinea stilistică la concepţia critică şi ideologică literară, de la tabla de valori generală la cumpăna lor particulară (aceasta din urmă, dacă ţinem seamă de domolirea contradicţiilor şi inadvertenţelor flagrante din critica foiletonistică a lui G. Călinescu, abundentă şi frivolă, în considerabil mai riguroasă, mai unitară, mai constructiva sa operă *Istoria literaturii române de la origini până în prezent)*.

Ion NEGOIŢESCU, *Scriitorul G. Călinescu* în vol. Alte însemnări critice, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1980, p. 87—89, 95—97, 104—106.